

Konferencja naukowa pt. „Obozy w dwóch reżimach. Lasowice jako przykład nazistowskiego i komunistycznego systemu obozowego na Górnym Śląsku”, Tarnowskie Góry, 10 października 2013 r.

Lasowice, obecnie dzielnica Tarnowskich Gór, to jedno z wielu lokalnych miejsc pamięci, związanych z historią II wojny światowej oraz Tragedią Górnośląską. Na przełomie 1940/1941 władze niemieckie utworzyły w Lasowicach (wówczas: Lassowitz) obóz zbiorczy. Początkowo był on przeznaczony dla ludności cywilnej, w tym dla Żydów z Europy Środkowo-Wschodniej i Zachodniej. Od 1941 r. przetrzymywano w nim również jeńców wojennych – żołnierzy radzieckich, brytyjskich i włoskich, z komand pracy podporządkowanych administracyjnie Stalagom VIII B i 318/VIIIF (344) Lamsdorf oraz VIII D (VIII B) Teschen. Po wkroczeniu do Tarnowskich Gór Armii Czerwonej i utworzeniu struktur administracji polskiej zorganizowano w Lasowicach obóz dla ludności powiatu tarnogórskiego, która miała zostać wysiedlona do Niemiec.

10 października 2013 r., w Tarnogórskim Centrum Kultury, odbyła się konferencja naukowa pt. „Obozy w dwóch reżimach. Lasowice jako przykład nazistowskiego i komunistycznego systemu obozowego na Górnym Śląsku”, będąca głosem w dyskusji na temat podejmowanego ostatnimi czasy ważkiego problemu pracy przymusowej osób cywilnych i jeńców wojennych na Górnym Śląsku. Organizatorami konferencji było Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu (dalej: CMJW w Łambinowicach-Opolu), we współpracy z Muzeum w Tarnowskich Górach, Tarnogórskim Centrum Kultury oraz Instytutem Pamięci Narodowej, Oddziałem w Katowicach. Otwarcia konferencji dokonały dyrektor Muzeum w Tarnowskich Górach – Zofia Krzykowska oraz burmistrz Tarnowskich Gór – Arkadiusz Czech.

Pierwsza część obrad, pt. „Okres okupacji niemieckiej”, moderowana była przez dr. Sebastiana Rosenbauma z Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Katowicach. Badacze, występujący w tej części konferencji starali się nakreślić tło polityczno-społeczne w Tarnowskich Górach i w powiecie oraz wy-

kazać znaczenie regionu w realizowaniu zadań wojennej polityki gospodarczej III Rzeszy, co w konsekwencji doprowadziło do utworzenia na tym terenie obozów pracy przymusowej dla ludności cywilnej i jeńców wojennych, w tym również obozu pracy dla ludności przymusowej w Lasowicach. Wykład wprowadzający w tematykę pt. „Polityka władz i postawy społeczne w Tarnowskich Górach i w powiecie tarnogórskim/bytomsko-tarnogórskim w czasie wojny (1939–1945)”, wygłosił prof. dr hab. Ryszard Kaczmarek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jako kolejny wystąpił dr Piotr Setkiewicz z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, który przedstawił referat pt. „Produktywizacja więźniów pochodzenia żydowskiego w przemyśle Górnego Śląska”. Pierwszą część obrad zakończyło wystąpienie dr Joanny Lusek z CMJW w Łambinowicach-Opolu oraz dr. Krzysztofa Gwoździa z Muzeum w Tarnowskich Górach pt. „Obóz pracy przymusowej dla ludności żydowskiej w Lasowicach w relacjach świadków”, prezentujące podjęty problem w odniesieniu do specyfiki lokalnej, na podstawie relacji świadków – więźniów lasowickich obozów, mieszkańców Tarnowskich Gór, jak również na podstawie zachowanej dokumentacji władz miejskich, powiatowych i policji.

Kolejna część obrad, pt. „Produktywizacja jeńców wojennych”, moderowana była przez dr. K. Gwoździa. Poświęcona była tematyce pracy przymusowej jeńców wojennych w latach II wojny światowej na Górnym Śląsku. W problematykę wprowadził zebranych dr Piotr Stanek z CMJW w Łambinowicach-Opolu referatem pt. „System niemieckich obozów jenieckich na Górnym Śląsku w latach 1939–1945”. Omówił on w sposób syntetyczny zagadnienie tworzenia systemu obozów jenieckich VIII Okręgu Wehrmachtu, koncentrując się na zagadnieniach takich, jak funkcjonowanie osadzonych w obozach i realizacja obowiązku pracy przymusowej w stalagach. Temat, w odniesieniu do jeńców przetrzymywanych w obozach w Lamsdorf i Teschen, ujmując go w aspekcie lokalnym – Lasowic, kontynuowała dr J. Lusek, która przedstawiła referat pt. „Praca przymusowa jeńców wojennych w Tarnowskich Górach i w powiecie tarnogórskim/tarnogórsko-bytomskim w czasie II wojny światowej”. Kolejny prelegent – S. Rosenbaum, wygłosił referat pt. „Jeńcy niemieccy w powojennym przemyśle województwa śląskiego na przykładzie obozu pracy kopalni «Radzionków» w powiecie tarnogórskim (1945–1948)”, analizując rzadko podejmowany problem osadzania jeńców niemieckich w górnośląskich zakładach przemysłowych, po kapitulacji III Rzeszy.

Następna część konferencji miała charakter panelu dyskusyjnego pt. „Żydzi na ziemiach polskich w czasie wojny i po jej zakończeniu. Problemy badawcze, edukacyjne, formuły kultury pamięci”, który moderowała dr J. Lusek. Wzięli w nim udział: dr Aleksandra Namysło z Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Katowicach, dr Piotr Setkiewicz z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Alex Dancyg z Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie oraz

Piotr Jakoweńko – członek zarządu Fundacji Brama Cukermana w Będzinie. Pierwsza część dyskusji dotyczyła polskiej kultury pamięci w odniesieniu do Holokaustu. Uczestnicy panelu zastanawiali się nad tym, czy są to pamięci różne, czy tożsame. Podjęli również próbę zdefiniowania pojęcia PAMIĘĆ w odniesieniu do problemu Zagłady w Polsce w okresie powojennym i współcześnie. Dyskutowano też nad ponadczasowym znaczeniem Holokaustu i jego konsekwencjami, jako tematami wciąż aktualnymi – na nowo podejmowanymi przez badaczy w perspektywie szerokiej, obejmującej problem całościowo, w kontekście ziem polskich oraz węższej, lokalnej. Uczestnicy dyskusji poszukiwali także odpowiedzi na temat obecnie badanych obszarów problemu Zagłady oraz nasuwających się priorytetów badawczych, głównie w zakresie dokumentowania relacji świadków. Drugą część panelu poświęcono kwestiom pamięci o Holokauście w nawiązaniu do edukacji, podejmując próbę zdefiniowania roli edukacji przestrzennej i edukacji dla pamięci w odniesieniu do tematów trudnej historii.

Podczas przerwy w obradach odbył się wernisaż wystawy pt. „Lasowice – obóz w dwóch reżimach” autorstwa dr. K. Gwoździa i dr J. Lusek, w aranżacji artysty plastyka Franciszka Kłaka. Uroczystego jej otwarcia dokonały dyrektor Muzeum w Tarnowskich Górach – Z. Krzykowska oraz dyrektor CMJW w Łambinowicach-Opolu – dr V. Rezler-Wasielewska. Ekspozycja, obejmująca 16 plasz tematycznych, prezentujących obozy, jakie funkcjonowały w Lassowitz (Lasowice) w okresie II wojny światowej oraz bezpośrednio po jej zakończeniu, na tle historii powszechnej i lokalnej, jak również form ich upamiętnienia. W przygotowaniu ekspozycji wykorzystano obiekty ze zbiorów m.in. The National Archives w Londynie, Internationaler Suchdienst w Bad Arolsen, Yad Vashem The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance, Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu, Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Muzeum w Tarnowskich Górach, Oddziału Miejsko-Powiatowego Związku Weteranów i Rezerwistów Wojska Polskiego w Tarnowskich Górach, Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach, oraz Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, jak również osób prywatnych.

Ostatnia część obrad pt. „Po zakończeniu wojny” moderowana była przez dr J. Lusek. Referat wprowadzający w problematykę tworzenia obozów w polskiej, powojennej rzeczywistości, pt. „System obozowy w województwie śląskim w roku 1945/1946”, wygłosił dr hab. Adam Dziurok z Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Katowicach. Temat, w kontekście lokalnym, analizowali kolejni prelegenci – S. Rosenbaum w referacie pt. „Polityka narodowościowa władz w Tarnowskich Górach i powiecie tarnogórskim w pierwszych latach powojennych” oraz dr K. Gwoźdź, który przedstawił referat pt. „Obóz wysiedleńczy w Lasowicach w 1945 r.”.

Wstępem do dyskusji kończącej konferencję był komunikat Alicji Schatton pt. „Pamięć o lasowickich obozach w świadomości mieszkańców Tarnowskich Gór”, który poprzedził emisję filmu dokumentalnego pt. *Obóz w dwóch reżimach. Ślady pamięci o Lasowicach*, autorstwa A. Schatton i Isabel Theiler. Zarejestrowany materiał filmowy, w postaci 20 relacji świadków – mieszkańców Tarnowskich Gór, na temat funkcjonowania obozu zbiorczego w czasie II wojny światowej, jak również obozu przesiedleńczego tuż po jej zakończeniu, stanowił wynik prac nad projektem przygotowanym w ramach Europejskich Warsztatów Historycznych, realizowanych w Instytucie Historii Stosowanej Europejskiego Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie, pod auspicjami Fundacji „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość”. Nad stroną merytoryczną projektu czuwali – dr J. Lusek oraz dr K. Gwóźdź. Premiera filmu odbyła się 29 stycznia 2013 r. w Muzeum w Tarnowskich Górach.

W dyskusji kończącej obrady podnoszono kwestie upamiętnienia miejsca internowania ludności cywilnej i jeńców wojennych w Lasowicach jako nie-mego świadka funkcjonowania, w aspekcie lokalnym, obozów systemu nazistowskiego i komunistycznego. Zastanawiano się nad rolą i zadaniami edukacji międzypokoleniowej, postulatem tworzenia archiwów historii mówionej, celem pozyskiwania relacji świadków wydarzeń oraz zadaniem przekazywania prawdy historycznej o minionym okresie w placówkach edukacyjnych i muzealnych, i jej obecnością w podręcznikach szkolnych.

Joanna Lusek